

УДК 821.161.2'37/38"16"

Тома Н. М.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТОНІМІВ У ТВОРАХ ПЕТРА МОГИЛИ

У статті розглянуто стилістичні особливості функціонування абстрактної лексики у творчості Петра Могили на прикладі лексичних антонімів. Проаналізовано різні групи антонімів за характером протиставлення та структурою.

Ключові слова: абстрактна лексика, Петро Могила, лексичні антоніми, комплементарні антоніми, градуальні антоніми, контекстуальна антонімія, антонімічна ампліфікація.

Антонімія абстрактних слів у мові творів Петра Могили посідає помітне місце серед виражальних засобів, хоча лексичні антоніми в досліджуваних текстах менш поширені, ніж синоніми. З-поміж лексико-семантичних категорій, одиниці яких беруть активну участь у формуванні системи мовних засобів досліджуваного автора, лексичні антоніми наділено особливими властивостями.

Предметом нашого аналізу є стилістичні параметри використання абстрактних лексичних антонімів у різножанрових творах Петра Могили, зокрема на прикладі казання «Крестъ Христа Спасителя и каждого человека», «Требника» та щоденника «Собственноручныя записки». Метою цієї розвідки є репрезентація стилістичних параметрів абстрактної лексики творів Петра Могили – виявлення, класифікація та аналіз особливостей використання лексичних антонімів, що становлять основу стилістичних засобів у досліджуваних творах автора.

Явище антонімії стало об'єктом дослідження у вітчизняних працях Л. А. Булаховського [1], Л. М. Полюги [10], Л. А. Лисиченко [2], О. О. Тараненка [12] та ін.

На підставі аналізу мовознавчих праць можна узагальнити критерії, за якими виокремлюються слова з протилежними значеннями. До них належать: 1) протилежність значень; 2) належність до однієї частини мови; 3) співвіднесеність позначуваних понять; 4) тотожність лексичної сполучуваності; 5) однакова емоційно-стильова забарвленість (для повних антонімів). Залежно від принципів класифікації, антоніми поділяють на такі різновиди: а) градуальні – комплементарні – векторно-координатні – конверсиви; б) різнокореневі – спільнокореневі; в) загальномовні – контекстуальні; г) іменникові – прикметникові – дієслівні – прислівникові.

Стилістичні параметри абстрактної лексики, використаної Петром Могилою, представлено

антонімами, які за характером протиставлення можна поділити на чотири групи, достатньо поширеними серед яких є *градуальні (контрарні)* опозиції, що характеризуються ступеневим зростанням якісної або часової ознаки: *счастье – несчастье* [3, с. 417]; *народження – смерть* [3, с. 390]; *доброе – злое* [3, с. 406], [4, с. 116]; *веселиться – плакать* [3, с. 415]; *печалования – веселие* [3, с. 415]; *солнечная свѣтлость – скверны очернение* [4, с. 58]; *любить – ненавидеть* [4, с. 124]; *хулить – славить* [4, с. 125].

Антоніми *доброе – злое, счастье – несчастье* утворюють чіткі контрарні опозиції. У цих парах антонімічні складники виражають мінімальний чи максимальний ступінь вияву певної якості, властивості, ознаки, стану: *доброе* – «приязне ставлення» / *злое* – «вороже ставлення»; *любить* – «відчувати глибоку прихильність до кого-небудь чи до чого-небудь» / *ненавидеть* – «відчувати неприязнь до кого-небудь чи до чого-небудь» [9, с. 194]. Наприклад, у реченнях: *Отколь ясне даетъ ся вѣдати, же не з предъустановленія Божого воля человека на доброе albo на злое скланяются муситьъ* [3, с. 406]; і *Четвертое небезпеченство от свѣта, который минаетъ, и, яко мѣсяць, в счастье ся и в несчастье отмѣняетъ...* [3, с. 417].

У науковій літературі антоніми з таким типом семантичної протилежності дослідники називають градуальними. Члени цих опозицій «характеризуються різним ступенем або градацією такої самої ознаки» [8, с. 83]. Градуальні антоніми вказують на поступову зміну якості, властивості, ознаки, стану: *народження – животь – смерть* [3, с. 390]. Взаємозаперечні поняття утворюють тут логічний ряд, у якому наявний середній член – *животь*. Відповідні опозиційні лексеми позначають максимально протилежні поняття, «значеннєвий» простір між якими може бути заповнено проміжними склад-

никами, а заперечення одного з антонiмiв не є ствердженням другого: *добрий – байдужий – злий* [3, с. 406]; *любить – бути байдужим – ненавидеть* [4, с. 124].

Проведений аналіз показав, що розгорненi парадигми контрарних антонiмiв у досліджуваних текстах трапляються дуже рiдко i використовуються здебiльшого з метою глiбшого аналізу певних релiгiйних понять. У досліджуваних творах представлено лише фрагменти антонiмiчної градацiї.

У деяких контрарних антонiмах, наприклад, *счастье – несчастье* [3, с. 417]; *печалованя – веселіє* [3, с. 415]; *хулить – славить* [4, с. 125], промiжний член не має спецiального вираження, але завжди розумiється як якась точка вiдлiку протилежностi [8, с. 224]. «При такому типi антонiмiї сума значень антонiмiв не вичерпує всього родового поняття» [2, с. 103]. Наприклад, лексеми *веселиться – плакать* [3, с. 415] не охоплюють усього поняття *вираження емоцiй*, оскiльки мiж ними перебуває промiжний компонент *бути спокiйним*, який виражає перехiдний стан.

Дослiдження показало, що взаємозаперечнi поняття можуть також утворювати чiткi логiчнi опозицiї, що не допускають промiжних компонентiв – *комплементарнi* антонiми. Вони становлять найбiльшу групу серед досліджуваних антонiмiв: *духовный – покровный* [3, с. 387]; *духовный – свѣтский* [3, с. 411]; *смерть – вѣскресеніє* [3, с. 390]; *небо – земля* [4, с. 97]; *мудрость свѣцкая – мудрость Божія* [3, с. 393]; *прирожденная мудрость – мудрость Божія* [3, с. 393]; *вѣрный – невѣрующий* [3, с. 397]; *чувственное – мысленное* [3, с. 400]; *душа – тѣло*, *сердце – мысль* [3, с. 419]; *примушати – позволяти* [3, с. 406]; *примушати – самохотнє зезволяти* [3, с. 406]; *живот вѣчный – вечная погибель* [3, с. 417]; *хотеть – мусити* [3, с. 406]; *погибель – живот* [3, с. 407]; *вѣчная мука – царство небесное* [3, с. 407].

Заслугують на увагу спостереження над антонiмами *нaroжєня – смерть* [3, с. 390] / *смерть – вѣскресеніє* [3, с. 390], коли вживання одного слова *смерть* виступає як антонiм до двох слiв: *нaroжєня*, *вѣскресеніє*. Подiбну ситуацiю зафіксовано i в наступних антонiмiчних парах. До лексеми *праведный* теж є два варіанти антонiмiв – *грѣшный*, *нечестивый*; *праведный – грѣшный* [4, с. 105] / *праведный – нечестивый* [4, с. 105].

Словосполучення *добровольное истѣе* виступає як антонiм до двох слiв *мус i гвалт* у таких антонiмiчних парах: *добровольное истѣе – мус* [3, с. 407] / *добровольное истѣе – гвалт* [3, с. 407]. Вживання одного слова *примушати* виступає як антонiм до двох слiв *позволити i самохотнє зезволяти*:

примушати – позволяти [3, с. 406] / *примушати – самохотнє зезволяти* [3, с. 406]. При цьому в кожному з наведених випадкiв ступiнь протиставлення зiставляваних понять однаковий.

Отже, стилiстичнi параметри абстрактної лексики в мові творiв Петра Могили репрезентованi основними типами лексико-семантичної протилежностi: *комплементарними* та *градуальними*. Антонiми-конверсиви в досліджуваних текстах не виявлено. Кiлька антонiмiчних пар, на нашу думку, можна вiднести до векторно-координатних, бо вони дають змогу орієнтуватися в просторі та часі, наприклад: *предъидущее – провадъчее* [3, с. 388]; *пришлое – притомное* [3, с. 402].

З погляду структури розрiзняють *спiльно- та рiзнокореневi* антонiми. Варто зауважити, що Л. А. Булаховський зараховує до антонiмiв лише рiзнокореневi лексеми з протилежними значеннями. На противагу цьому, Л. О. Новиков, Л. А. Лисиченко, Л. М. Полюга, О. О. Тараненко вважають антонiмами як рiзнокореневi, так i спiльнокореневi слова. Саме таке розумiння антонiмiв представлено в цiй роботі.

У творах Петра Могили переважає рiзнокоренева антонiмiя, репрезентована в мові прикметниками, iменниками, дiєсловами й прислiвниками: *духовный – покровный* [3, с. 387]; *нaroжєня – смерть* [3, с. 390]; *добро – зло, доброе – злое* [3, с. 409], [4, с. 116]; *духовный – свѣтский* [3, с. 411]; *смерть – вѣскресеніє* [3, с. 390]; *небо – земля* [3, с. 391], [4, с. 97]; *праведный – грѣшный* [4, с. 105]; *чувственное – мысленное* [3, с. 400]; *душа – тѣло, сердце – мысль* [3, с. 419]; *примушати – позволяти* [3, с. 406]; *хотеть – мусити* [3, с. 406]. Проте в текстах аналізованих творiв трапляються й спiльнокореневi антонiмiчнi пари: *счастье – несчастье* [3, с. 417]; *вѣра – безвѣріє*, *зловѣріє*, *невѣріє*, *невѣрство* [3, с. 393], [4, с. 66]; *видимый – невидимый* [4, с. 108]; *закон – беззаконіє* [4, с. 126]; *вѣрный – невѣрующий* [3, с. 397].

Спiльнокореневi антонiми виникають внаслiдок приєднання до однакових основ рiзноманiтних антонiмiчних префіксiв або як результат приєднання префіксiв iз заперечним значенням *не-*, *без-*: *воля – неволя*; *вѣра – безвѣріє*; *закон – беззаконіє* [4, с. 126]. У досліджуваних текстах серед однокореневих нами було зафіксовано антонiми iз заперечною часткою *не-*: *воля – неволя*; *трѣпеніє – нетрѣпніє*; *щастье – несчастье*; *видимый – невидимый*. Цi пари вважаються повноцiнними, бо частка *не-* виступає тут не простим запереченням, а префіксом, що творить нове слово з новою семантикою.

Особливiстю стилiстичних параметрiв використання антонiмiї є розширення її меж

в індивідуально-авторському контексті. Було виявлено випадки вживання Петром Могилою контекстуальних антонімів, протиставлення яких обмежено ситуацією й контекстом: *солнечная свѣтлость* – *скверны очернение* [4, с. 58]; *паденіє* – *исправленіє* [4, с. 59]; *вѣчная мука* – *царство небесное* [3, с. 407]; *свой крестъ* – *чужой крестъ* [3, с. 411]; *добровольная хотъ* – *неволя вѣчного послушанія* [3, с. 413]; *живот* – *сон* [3, с. 419]; *тогосвѣтние марности, земные марности* – *небесные и духовные речи* [3, с. 418]; *земные марности* – *небесное розмишляніє* [3, с. 418]; *скарбить* – *быть у Бога богатыми* [3, с. 420]; *хотеть* – *могти* [3, с. 408]; *злое дерево* – *добрий плід* [4, с. 116]; *злх отверненье* – *добр даваца* [3, с. 405].

У ролі контекстуальних антонімів найчастіше виступають слова, вжиті в переносному, образному значенні, наприклад: *земные марности* – *небесное розмишляніє* [3, с. 418]. У цьому випадку *небесное розмишляніє* вжито в значенні «духовні роздуми». В антонімічній парі, яка складається з двох синонімічних рядів: *тогосвѣтние марности, земные марности* – *небесные и духовные речи* [3, с. 418], компонент *небесные речи* вжито в значенні «духовні сутності», а в антонімічному відношенні: *солнечная свѣтлость* – *скверны очернение* [4, с. 58], лексема *солнечная* означає найвищий ступінь вияву ознаки.

У контексті наступного речення від конкретних дієслів *вставати* та *падати* утворюються іменники *встаня* та *упаданя*, які набувають абстрактно-образного значення: *...предустановленіє Божіє многымъ есть причиною встаня, а жадному не есть причиною упаданя* [3, с. 407].

Деякі з таких антонімів, що утворені зі слів, ужитих у переносному значенні, уже настільки закріпилися в мові, що вживаються подібно до сталих словосполучень: *вѣчная мука* – *царство небесное* [3, с. 407]; *живот* – *сон* [3, с. 419]; *злое дерево* – *добрий плід* [4, с. 116].

Заслужують на увагу антоніми, у яких одна з частин є фразеологізмами. Наприклад, *вечная погибель* – *навѣки царствовать с Богом* [3, с. 407] – друга частина антонімічної пари має значення «отримати життя вічне»; *скарбить* – *быть у Бога богатыми* [3, с. 420] – другий складник антонімічної пари означає «бути духовно багатим».

У тексті казання «Крестъ Христа Спасителя и каждого человека» виявлена антонімічна пара, у якій обидва компоненти є фразеологізмами: *свой крестъ* – *чужой крестъ*. У наступному

контексті *крестъ* вжито у значенні доля: – *Нехай tedy каждый з насъ себе пильно стережет, абы, свой крестъ опутивши, чужого не носиль* [3, с. 411]. У реченні Петро Могила застерігає людей від можливості зробити неправильний крок, здійснити хибний вибір.

У цьому ж творі зафіксовано прислів'я, зміст якого сформульовано за допомогою антонімічної пари: *руки порожнии* – *руки пльнии*: *Хочешь найти што въ рукахъ твоихъ напотым, не погоржай теперь рукою убогого и везри на руки порожнии, если хочешь мѣти руки пльнии* [3, с. 419].

Антоніми, засвідчені у творах Петра Могили, можуть бути виражені також словосполученнями: *скарбить* – *не быть у Бога богатыми* [3, с. 420]; *солнечная свѣтлость* – *скверны очернение* [4, с. 58]; *мудрость свѣцка* – *мудрость Божія* [3, с. 393]; *прирожденная мудрость* – *мудрость Божія* [3, с. 393]; *живот вѣчный* – *вечная погибель* [3, с. 417]; *власная воля* – *воля Божія* [3, с. 408]; *добровольная хотъ* – *неволя вѣчного послушанія* [3, с. 413]; *тогосвѣтние марности, земные марности* – *небесне, духовные речи* [3, с. 418]; *земные марности* – *небесное розмишляніє* [3, с. 407]; *вѣчная мука* – *царство небесное* [3, с. 407]; *добровольное истъе* – *мус, гвалт* [3, с. 407]; *власная воля* – *воля Самого Бога* [3, с. 408]; *свой крестъ* – *чужой крестъ* [3, с. 411]; *живот* – *смерть суца* [4, с. 120].

Під час дослідження цих словосполучень у текстах зафіксовано ще один спосіб семантичної опозиції, який спостерігається за наявності в самому слові енантіосемічних відношень, тобто розвиток у семантичній одиниці протилежних значень, коли під час тлумачення слова виходимо з поляризації значень у ньому самому або коли ця поляризація виявляється при сполучуваності слів: *тогосвѣтние марности* – *небесные речи* [3, с. 418]; *тогосвѣтние марности* – *духовные речи* [3, с. 418]; *мудрость свѣцкая* – *мудрость Божія* [3, с. 393]; *прирожденная мудрость* – *мудрость Божія* [3, с. 393]; *власная воля* – *воля Божія* [3, с. 408]; *власная воля* – *воля Самого Бога* [3, с. 408]; *свой крестъ* – *чужой крестъ* [3, с. 411]; *живот вѣчный* – *вечная погибель* [3, с. 417]; *добровольное истъе* – *мус* [3, с. 407]; *добровольное истъе* – *гвалт* [3, с. 407].

Петро Могила застосовував прийом стилістичної інтенсифікації, який здійснюється за допомогою антонімічної ампліфікації: *Всѣхъ зась воли его противячихъся и зле чинячихъ на вѣчную муку представилъ; оттоль tedy и щегульное представленіє каждому, не хотячому ведлугъ приказаня Божого жити, конечно*

на *погибель*, а в приказанях *Его*, от злости наверху, моцне трвати хочащому, на *спасение* бывает, яко мовить Августинъ: «двои суть людей товариства, с которыхъ едно пред-установлено есть на *вѣки царствовать з Богомъ*, а другое *вѣчное* однести каране [3, с. 407]. Для пiдсилення антонiмiчних пар Петро Могила вживає в межах одного речення синонiмiчний ряд: *вѣчная мука – погибель – вѣчное каране* [3, с. 407], який вступає в опозицiю з iншим синонiмiчним рядом: *спасение – на вѣки царствовать с Богом*. Цi ряди одночасно виступають як контекстуальнi антонiми, якi пiдсилюються ще й синонiмами. Накопичення антонiмiв сприяє увиразненню думки, iнтенсифiкацiї семантичного аспекту слова й висловлювання в цiлому.

Явище антонiмiчної амплiфiкацiї засвiдчено ще в кількох мiсцях дослiджуваного тексту казання: *Пятое небезпеченство, ижъ тяжаръ стараня сѧ о маетностяхъ и о богатствахъ, такъ мысли до землѣ притягнувши, оныи згорбленными чинитъ, ижъ жадною мѣрою от земныхъ марностей къ небесному размышлению подноситься не допускает* [3, с. 418]; *Жаденъ не можетъ з тыхъ которыи в тогосвѣтнихъ марностяхъ кохаются, о небесныхъ речахъ и духовныхъ мыслити и разбирати...* [3, с. 418]. У цих реченнях антонiмами виступають такi пари: *земные марности – небесное размышление* [3, с. 418]; *тогосвѣтние марности – небесные речи* [3, с. 418]; *тогосвѣтние марности – духовные речи* [3, с. 418].

Антонiмiчну амплiфiкацiю *хотеть – мусити* [3, с. 406]; *хотеть – не хотеть* [3, с. 406]; *не хотеть – самохотне зезволяетъ* [3, с. 406] зафиксовано також у наступних реченнях: ... *гдыжъ не мовить: хотяи хочете, хотяи не хочете, мусите то учинити, бо Я васъ ити въ слѣд Мене примушаю; але, «кто хочетъ», мовить, кто самохотне зезволяетъ, той нехай «въ слѣд Мене идетъ»* [3, с. 406]. Використання великої кількості антонiмiв у межах одного речення сприяє експресивностi висловлювання, увиразненню тексту.

Антонiмiї властива однакова взаємопов'язанiсть антонiмiчних компонентiв. Мiж абстрактними словами, якi вступають в антонiмiчнi вiдношення, iснує єднiсть i взаємозумовленiсть абстрактiв. У таких випадках виникає ситуацiя, коли один iз складникiв антонiмiчної пари вимагає iншого компонента пари. Усвiдомлення такої взаємодiї допомагає краще визначити взаємозв'язки слiв, а пiд час iхнього поєднання – глибше розкрити думку, окреслити

зв'язок слова з iншими словами в загальнiй лексичнiй системi.

Варто зазначити, що стилiстичнi параметри абстрактної антонiмiї в дослiджуваних текстах Петра Могили репрезентованi особливим порядком слововживання в антонiмiчних парах. Якщо в контекстi антонiми виступають поряд, то першим, звичайно, йде позначення не тiльки початку, а й бiльш важливого, того, що видається помiтнiшим, яке вказує на позитивну оцiнку: *любитъ Бога – ненавидеть миръ* [4, с. 124]; *праведный – грѣшный* [4, с. 56]; *праведный – нечестивый* [4, с. 105]; *видимый – невидимый* [4, с. 108]; *благочестивый – нечестивый* [4, с. 105]. Наприклад: *Сей преподобный отецъ нашъ Аввакумъ, измлада Бога възлюбивъ, миръ възненавидѣ, и шедъ въ святую гору афонскую бысть мнихъ, и велми во подвигъ себе великий вдаде* [4, с. 124]; *Во имя Отца и Сына, и свягаго Духа, Бога единого, во святѣй Троицѣ слави-маго, Творца и Създателя всея видимыя и невидимыя твари, запрещаю ти, глаголавишему нынѣ, да речеши ми, аще ты еси душа свята, или бѣшь проклятый, прелцайи люди* [4, с. 108]; *Вѣсть бо благочестивыя отъ смерти избавляти, нечестивыя же въ день гнива своего мучити* [4, с. 105].

Водночас було виявлено, що ця особливiсть не притаманна антонiмам, якi вживаються в переносному значеннi, оскiльки автор, створюючи узагальнений образ, ставить на перше мiсце те слово, яке, на його думку, варто бiльше пiдкреслити й на ньому зацентрувати увагу, причому, це слово частiше вказує на негативну оцiнку, наприклад, антонiми *злое дерево – добрий плiд* [4, с. 116] у реченнi: *По глаголу Господню, не можетъ древо злое творити плодъ добръ* [4, с. 116].

В антонiмiчнiй парi *злыхъ отвернение – добръ давца* [3, с. 405] також на першому мiсцi стоить слово з негативною оцiнкою: ... *крестъ Христовъ ключъ есть райскiй, подпора недолужнымъ, пастыремъ жезлъ, наворочающимъ проважене, поступающимъ досконалость, души и тѣла збавене, всѣхъ злыхъ отвернение, всѣхъ добръ давца* [3, с. 405].

У наступному реченнi за допомогою першого слова в антонiмiчнiй парi *грѣшныхъ – праведныхъ* теж акцентується увага на негативнiй оцiнцi: *И тако Божiи раби и служителие тайнамъ Его отъ узилища, добраго ради трѣпѣнiя и тврѣдаго въ вѣрѣ стоянiя, пречудно свободишася: не оставляетъ бо Богъ жезла грѣшныхъ на жребii праведныхъ* [4, с. 105].

Під час дослідження було звернуто увагу на речення, в якому автор протиставляє пари абстрактних іменників: *Сей преподобный отецъ нашъ Аввакумъ, измлада Бога възлюбивъ, миръ възненавидѣ, и шедъ въ святую гору афонскую бысть мнихъ, и велми во подвигъ себе великій вдаде* [4, с. 124]. У цьому випадку протилежними є не тільки абстрактні значення словосполучень **любить Бога – ненавидеть миръ**, а й компоненти словосполучень: **любить – ненавидеть, Бог – мир**. Така подвійна контрастна характеристика надає виразності висловленій думці, допомагає читачеві глибше зрозуміти суть сказаного. У реченні антонімічні пари за допомогою контрастних характеристик демонструють ставлення автора до висловленого.

Подібну картину зафіксовано і в реченні: ... *крестъ Христовъ ключъ есть райскій, подпора недолужнымъ, пастыремъ жезлъ, наворочающимъ проважене, поступующимъ досконалость, души и тѣла збавене, всѣхъ злыхъ отверненье, всѣхъ добръ давца* [3, с. 405]. Тут також протиставляються не тільки абстрактні значення словосполучень **злыхъ отверненье – добръ давца**, а й компоненти словосполучень **злый – добрый, отверненье – давца**.

Своєрідну форму виявлення антонімії вбачаємо в реченні, де виділяються антонімічні пари, виражені словосполученнями **ті, що можуть бачити – не хочуть бачити; ті, що можуть розуміти – не хочуть вникати**: *Оле окамененія и слѣпоты волныя видяще не хотятъ видѣти, и разумѣти могуще, не хотятъ вникати*» [4, с. 117].

Отже, антонімам належить важлива стилістична роль у досліджуваних текстах Петра Могили. Протилежні за значенням слова

створюють так звані опозиції, відображають протилежні сторони якоїсь реальності, наприклад, у реченнях: *По глаголу Господню, не можетъ древо зло творити плодъ добръ* [4, с. 116]; *Отколь ясне даетъ ся вѣдати, же не з предъустановленія Божого воля человекъчая на доброе албо на злое скланятися мусить* [3, 406]. Антоніми **доброе – злое** вказують на протилежні ознаки існування добра і зла, необхідність кожного з нас робити правильний вибір у житті.

Антонімічні відношення в казанні та щоденнику Петра Могили пов'язуються зі стилістичними функціями, що їх виконують слова-антоніми в певному контексті. Наприклад: ... *двои суть людей товариства, с которыхъ едно предъустановлено есть на вѣки царствовать з Богомъ, а другое вѣчное однести каране* [3, с. 407]. Антоніми **на вѣки царствовать з Богом – вѣчное каране** виконують функцію протиставлення, яка полягає в розмежуванні понять і реалій за семантичними ознаками. Крім того, між цими антонімами стоїть протиставний сполучник *а*, який ще більше підкреслює протилежну семантику згаданих лексем.

Аналіз мовного матеріалу засвідчив, що Петро Могила використовує абстрактні антоніми як художній прийом зіткнення контрастних понять. Лексико-семантичну протилежність у досліджуваних текстах представлено переважно комплементарними та контрарними антонімами. Засвідчено також явище антонімічної ампліфікації та контекстуальної антонімії, коли антоніми розширюють своє значення в межах авторського контексту.

Стилістичні параметри явища антонімії в системі абстрактної лексики характеризують і засвідчують значні виражальні можливості мови творів Петра Могили.

Список літератури

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці в 5 т. / Л. А. Булаховський. – К. : Наук. думка, 1977. – Т. 2. Українська мова. – 1977. – 632 с.
2. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Л. А. Лисиченко. – Х. : Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2006. – 150 с.
3. Могила П. «Крестъ Христа Спасителя и каждого человека», проповедь, произнесенная 4 марта 1632 г. / П. Могила // Архив Юго-Западной России. – Ч. 1. – Т. VIII. – Вып. 1. – Киев, 1914. – С. 386–421.
4. Могила П. Собственноручныя записки Петра Могила / П. Могила // Архив Юго-Западной России. – Ч. 1. – Т. 7. – Киев, 1887. – С. 49–132.
5. Могила П. Требник / Петро Могила. – Канберра ; Мюнхен ; Париж, 1988. – Ч. I. – 424 с.
6. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексичі української мови / В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1992. – 414 с.
7. Нічик В. М. Петро Могила в духовній історії України / В. М. Нічик. – К. : Український Центр духовної культури, 1997. – 328 с.
8. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (Семантический анализ противоположности в лексике) / Л. А. Новиков. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1973. – 290 с.
9. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови / Л. М. Полюга. – [4-те вид.]. – К. : Довіра, 2008. – 509 с.
10. Полюга Л. М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. / Л. М. Полюга. – К. : Наук. думка, 1991. – 240 с.
11. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1988. – 236 с.
12. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах / А. А. Тараненко. – К. : Наук. думка, 1989. – 254 с.
13. Українська мова : енциклопедія / [редкол. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.] – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

N. Toma

STYLISTIC PECULIARITIES OF ANTONOMY FUNCTIONING IN THE WORKS OF PETRO MOHYLA

In the article stylistic parameters of abstract vocabulary functioning in the works of Petro Mohyla at the example of lexical antonyms are viewed. Various groups according to character of contrasting and structure are analyzed.

Keywords: abstract vocabulary, Petro Mohyla, lexical antonyms, complementary antonyms, gradual antonyms, contextual antonymy, antonymic amplification.

Матерiал надiйшов 03.10.2013